

PARLAMENTAARINEN PUOLUSTUS-

POLIITTINEN NEUVOTTELUKUNTA

Helsinki

28.2.1990

ARVIO EUROOPAN TURVALLISUUS-
POLIITTISESTA TILANTEESTA JA
SEN KEHITYSNÄKYMISTÄ SEKÄ NIIDEN
VAIKUTUKSISTA SUOMEN PUOLUSTUS-
POLITIikkaAN

FUOLUSTUSMINISTERIÖLLE

Valtioneuvosto asetti 15.12.1988 parlamentaarisen puolustuspoliittisen neuvottelukunnan, jonka tehtäväksi tuli keskeisten poliittisten puolueiden ja puolustushallinnon välisenä keskusteluelimenä ja informaatiokanavana toimien arvioida Suomen puolustuspoliittista tilannetta ja tehdä esityksiä sekä antaa lausuntoja puolustusministeriön hallinnonalaan ja tarvittaessa myös muihin maanpuolustuksen eri lohkoihin liittyvistä kysymyksistä.

Neuvottelukunnan puheenjohtajaksi kutsuttiin pankinjohtaja Jaakko Iloniemi sekä jäseniksi, varajäseniksi ja sihteereiksi yhteensä 21 henkilöä suurimmista puolueista sekä valtionhallinnosta.

Vuoden 1989 aikana neuvottelukunnan kokoonpanossa on tapahtunut seuraavia muutoksia. Kansanedustaja Raimo Vistbackan tilalle varajäseneksi tuli kansanedustaja Heikki Riihijärvi, valtiosihteeri Teemu Hiltusen tilalle asiantuntijajäseneksi valtiosihteeri Eino Keinänen, valtiosihteeri Eino Keinänen tilalle asiantuntijajäsenen varajäseneksi budjettipäällikkö Raimo Sailas sekä kenraaliluutnantti Ilkka Halosen tilalle asiantuntijajäsenen varajäseneksi kenraaliluutnantti Pertti Tolla.

Puolustusministeriö pyysi 24.5.1989 neuvottelukuntaa esittämään arvionsa Euroopan turvallisuuspoliittisesta tilanteesta ja sen kehitysnäkymistä vuoden 1989 kuluessa.

Neuvottelukunta on saanut valmiiksi arvionsa kaksi kuukautta lisääaikaa saatuaan. Arvioon on liitetty myös osa, joka käsittelee turvallisuuspoliittisen tilanteen vaikutuksia Suomen puolustuspolitiikkaan.

Neuvottelukunta on tehnyt arvionsa Euroopan turvallisuuspoliittisesta tilanteesta ja sen kehitysnäkymistä keskellä kansainvälisten suhteiden murrosta. Viime kuukausina tapahtuneet muutokset ovat olleet suuria ja syvällisiä, ja ne jatkuvat edelleen. Kokonaisuus, uusi eurooppalainen turvallisuusjärjestelmä - mukaan luettuna Saksan kysymys ja sotilasliittojen tuleva rooli - on vasta hahmottumassa. Muutosten tuoreuden ja nopeuden vuoksi pitkälle tulevaisuuteen ulottuvien arvioiden ja ennusteiden laatiminen on tässä tilanteessa tavallistakin vaikeampaa. Neuvottelukunta katsoo, että se voi tarvittaessa myöhemmin esittää aiheesta täydentävän arvion.

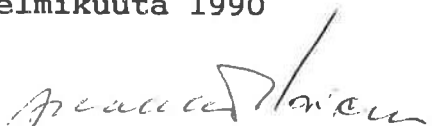
Neuvottelukunta on työnsä aikana kuullut lukuisia turvallisuuspolitiikan, talouden ja kansallisuuskysymyksien asiantuntijoita. Niinikään on kuultu Ruotsin puolustusviranomaisien ja -komitean käsityksiä Euroopan turvallisuustilanteesta.

Neuvottelukunnan laatima arvio koostuu kolmesta osasta. Ensimmäinen osa käsittelee yleisesti Euroopassa tapahtuvia muutoksia, toinen sotilaspoliittisia muutoksia ja kolmas osa Euroopan tilanteen vaikutuksia Suomen puolustuspolitiikkaan.

Neuvottelukunta jättää kunnioittavasti arvionsa puolustusministeriölle.

Helsingissä 28. päivänä helmikuuta 1990

Puheenjohtaja

Jaakko Iloniemi

Varapuheenjohtaja

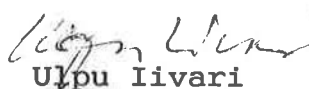

Aarno Kaila

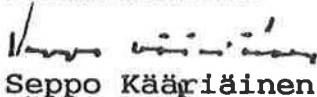
Jäsenet

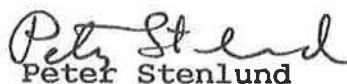
Jorma Hentilä

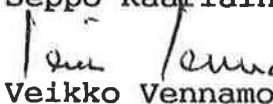
Ulpu Iivari

Seppo Kääriäinen

Peter Stenlund

Veikko Vennamo

Varajäsenet

Jari Erholm

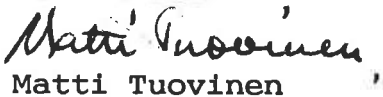
Antti Kalliomäki

Henrik Lax

Heikki Riihijärvi

Matti Tuovinen

Matti Viialainen

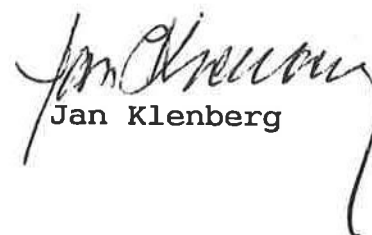
Asiantuntijajäsenet

Aarno Karhilo

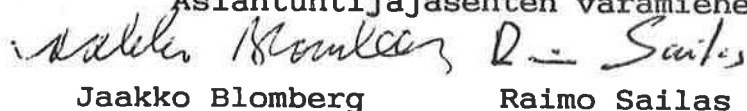

Eino Keinänen

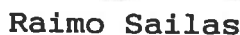

Jan Klenberg

Asiantuntijajäsenten varamiehet

Jaakko Blomberg

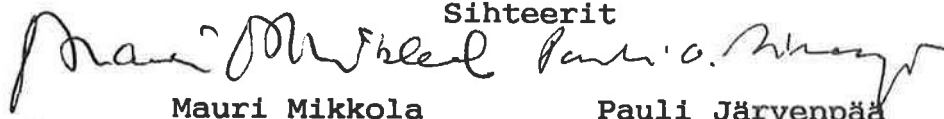

Raimo Sailas

Pertti Tolla

Sihteerit

Mauri Mikkola

Pauli Järvenpää

Unto Vesa

1. EUROOPASSA SODAN JÄLKEEN SYNTYNEEN KANSAINVÄLISEN JÄRJESTELMÄN MUUTOS

Kansainvälinen järjestelmä on paraikaa voimakkaassa murroksessa, joka muuttaa vakiintuneita valtarakenteita ja politiikan sisältöä vaikuttaen myös keskeisiin turvallisuuskäsitelmiin. Mikäli myönteinen kehitys jatkuu ja vakavilta takaiskuilta vältytään, mahdollisuudet päästä eroon toisen maailmansodan jälkeisestä liittokuntien vastakkainolon ja varustelun leimaamasta tilanteesta paranevat. Myös uudet globaalit uhkatekijät - ympäristöongelmat niistä merkittävimpinä - edellyttävät lisääntyvää kansainvälistä yhteistyötä ja siten edesauttavat kansainvälistä turvallisuutta.

Erityisesti viimeaikaiset muutokset Euroopassa ovat olleet yllätyksellisiä, nopeita ja syväällekyviä. Itä-Euroopan maiden rajut yhteiskunnalliset muutokset sekä Saksan yhdistymisestä nopeasti syntynyt yleisen tason yhteisymmärrys ovat merkityksellisiä turvallisuuspoliittisestikin. Yhden puolueen ylivaltaan perustuvien järjestelmien murtuminen - Romaniaa lukuunottamatta rauhanomaisesti - ja siirtyminen kansanvaltaisten monipuoluejärjestelmien suuntaan, Berliinin muurin avaaminen sekä perustavanlaatuisen poliittisten ihmisoikeuksien tunnustaminen ovat olennaisella tavalla poistamassa toisen maailmansodan jälkeen Eurooppaan syntyneitä kahtiajakoa.

Muutosten käynnistävänä voimana on ollut kansojen tyytymättömyys taloudelliseen ja poliittiseen tilanteeseensa. Muu-

tosten tapahtuminen pääosin rauhanomaisesti ja taloudellispoliittisten järjestelmien vastakohtaisuuden lientyminen on jo lyhyessä ajassa luonut vahvoja ja perusteltuja odotuksia rauhanomaisesta tulevaisuudesta.

Muutokset ovat olleet niin nopeita ja suuria, että niiden turvallisuuspoliittisten vaikutusten arvioinnissa, erityisesti pitkällä aikavälillä, on syytä olla varovainen.

Toisen maailmansodan jälkeistä kansainvälistä järjestelmää ovat pitkään luonnehtineet suurvaltojen, Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton, sekä sotilasliittojen - Euroopassa NATO:n ja Varsovan liiton - vastakkainolo ja voimapoliittinen kilpailu. Kilpailun ja sen mukanaan tuoman sotilaspoliittisen jännityksen seurauksena varustelu on jatkunut sekä määrällisenä että laadullisena vuosikymmenien ajan. Vaikutuksiltaan se on raskaasti kohdistunut Eurooppaan.

Vaikka sodan jälkeen syntynyt sotilaallis-poliittisten suhteiden rakenne Euroopassa on säilynyt vakaana, on kansainvälisten suhteiden ilmapiiri huomattavastikin vaihdellut.

Liennytyksen ajanjaksot ovat aiemmin jääneet suhteellisen lyhytikäisiksi. Toisaalta kansainväliseen järjestelmään on sekä maailmanlaajuisesti että alueellisesti syntynyt yhä enemmän yhteistyörakenteita, niin että kylmän sodan alkuvaiheiden jyrkkä kaksinapaisuus on menettänyt merkitystään. Samansuuntaisesti on vaikuttanut uusien taloudellispoliittisten voimakeskusten synty.

Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssiin 1970-luvun puolivälissä kohdistuneet odotukset eivät kaikin osin toteutuneet, vaan vuosikymmenen lopulta lähtien ajaututtiin kiireään kansainväliseen tilanteeseen, jolle luonteenomaisia olivat kärjistyneet suurvaltasuhteet, voimakas ja monimuotoinen asevarustelu, aseidenriisuntapyrkimysten vaikeutuminen sekä useiden alueellisten kriisien ja aseellisten selkkausten kärjistyminen eri puolilla maailmaa. Näiden tekijöiden kielteinen vaikutus ulottui myös Euroopan tilanteeseen, vaikka toisaalta ETYK-prosessi jatkuikin ja sen aikaisemmat tulokset lievensivät kriisin vaikutuksia maanosassamme.

Suurvaltajohtajien huippukokous vuonna 1985 Genevessä näyttää muodostuneen käännekohdaksi tässä kehityksessä. Tuolloin kirjattiin yhteisymmärrys ydinsodan hylättävyydestä ja välttämättömyys estää myös muunlaiset sodat, elvytettiin aseidenriisuntaneuvottelut, ryhdyttiin parantamaan suurvaltojen kahdenvälisiä suhteita ja neuvottelemaan alueellisten kriisien ratkaisemismahdollisuuksista. Suurvaltojen eri kysymyksistä tämän jälkeen saavuttama poliittinen yhteisymmärrys ja niiden jatkuva huipputason yhteydenpito ovat vakauttaneet kansainvälistä tilannetta ja parantaneet poliittista ilmapiiriä.

Viime vuosina tämä suurvaltojen yhteisymmärrykseen perustuva kansainvälisen tilanteen olennainen parantuminen on johtanut merkittäviin tuloksiin. Suurvaltojen sopimuksin tai myötävaikutuksella on parin viime vuoden aikana voitu lieventää tai purkaa joitakin alueellisia kriisejä niin Kaakkois-

Aasiassa, Lähi-Idässä, eteläisessä Afrikassa kuin Keski-Amerikassakin. Vaikka suurvaltojen rooli näissä pyrkimyksissä on ollut merkittävä, se ei ole ollut sinänsä riittävä, vaan myös alueellisten konfliktien osapuolten tahto poliittisiin ratkaisuihin sekä YK:n panos ovat olleet välttämättömiä.

Parantuneessa kansainvälisessä ilmapiirissä myös Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssi on saanut uutta vauhtia ja aiempaa konkreettisempaa sisältöä. Lähes kaksikymmentä vuotta jatkuneena monimuotoisena ja -tasoisena neuvotteluprosessina siitä on selvästi jo sellaisenaan tullut eurooppalaista turvallisuusjärjestelmää vakiinnuttava tekijä. Ajoittaisista vastoinkäymisistä huolimatta ETYKin viime vuosien tulokset ja kokemukset vahvistavat prosessin kasvumahdollisuuksia.

Wienin seurantakokouksen tuloksena Helsingin päätösasiakirjan perinteiseen "korijakoon" on tullut inhimillisen ulottuvuuden osalta lisää sisältöä, taloudellisen yhteistyön alalla on päästy ensimmäisen kerran yhteisymmärrykseen seuranta-tapahtumista ja sotilaallisen turvallisuuden osalta ovat käynnistyneet luottamusta ja turvallisuutta lisääviä ns LTL-toimia koskevat neuvottelut. Lisäksi 23 liittokuntiin kuuluvan jäsenmaan neuvottelut tavanomaisen asevoiman vähentämisestä Euroopassa ovat meneillään. Uusien neuvottelujen myötä ETYKistä on tullut myös sotilasliittojen välinen yhteistyöfoorumi, mitä ilmentää myös sotilasdoktriineista alkanut keskustelu.

Puolueettomien ja sitoutumattomien maiden rooli ETYKissä on alkuvaiheista lähtien ollut tärkeä. Yhtäältä ETYK on ollut niille ainutlaatuinen tilaisuus niiden omien näkemysten esittämiseen. Toisaalta ne ovat myös kyenneet muotoilemaan eri ryhmittymien näkökantojen välisiä kompromisseja, joiden pohjalta on sitten voitu viimeistellä konsensuspäätökset.

ETYK-prosessissa muutosten vauhti on vuodesta 1986 ollut luopaava maaliskuussa 1992 alkavan seurantakokouksen kannalta.

Jo ennen vuotta 1992 mahdollisesti koollekutsuttavan ETYK-huippukokouksen tehtäväksi on esitetty eurooppalaisessa poliittisessa järjestelmässä tapahtuneiden muutosten monenkeskinen käsittely, jotta muutokset eivät vaikuttaisi kielteisesti vakauteen. Näin ETY-prosessista on tullut turvallisuuspoliittisesti tärkeä hallitun muutoksen väline, ja se arvioidaan nyt eri tahoilla merkitykseltään myönteiseksi yksimielisemmin kuin koskaan aiemmin prosessin aikana.

Talouden alueella yleiseurooppalaista yhteistyötä vauhdikkaammin on edelleen kehittynyt alueellinen integraatio, erityisesti Euroopan yhteisön piirissä. EY on ilmoittanut pyrkivänsä sisäisten markkinoiden toteuttamiseen vuoden 1992 loppuun mennessä: tavaroiden, ihmisten, pääoman ja palveluiden vapaaseen liikkuvuuteen. Samanaikaisesti EY:n ja EFTAn yhteistyötä koskevat neuvottelut ovat tiivistyneet. Pyrkimyksenä on eurooppalaisen talousalueen luominen.

Neuvostoliiton ja muiden Itä-Euroopan maiden talouden kriisi vaikeuttaa yhtäältä näiden maiden yhteiskuntapoliittisten, taloudellisten ja ympäristökysymysten ratkaisemista ja toisaalta heikentää niiden mahdollisuuksia integroitua muun maailman talouteen. Näyttää ilmeiseltä, että itäisen Euroopan taloudellisten ongelmien ratkaisemiseksi tarvittaisiin paitsi syvällisiä yhteiskunnallisia uudistuksia myös laajamittaista läntistä talousapua ja investointeja. Tässä tilanteessa Neuvostoliitto ja Itä-Euroopan maat pyrkivät kehittämään suhteitaan Länsi-Euroopan taloudellisiin järjestöihin EY:hyn ja EFTAan. Itä-Euroopan poliittiset muutokset helpottavat taloudellis-teknistä ja ympäristöyhteistyötä, ja samalla korostaessaan yhteisiä huolia, tarpeita ja intressejä, lujittavat käsitystä yhteisestä turvallisuudesta.

EY:n syvenevään yhteistyöhön liittyy myös pyrkimys poliittiseen yhteisöön. Tähän mennessä se on ilmennyt erityisesti ulkopoliittisen yhteistyön ja koordinoinnin lisääntymisenä. Ajoittain keskustelussa nostetaan esille myös puolustuspolitiikkaa koskeva yhteistyö, mutta siitä vallitsee edelleen erilaisia näkemyksiä. Toisaalta yhteisömaat niin halutessaan voivat eriyttää puolustuspoliittisen yhteistyön Länsi-Euroopan unionille WEU:lle.

EY:n laajeneminen ja voimistuminen on luomassa maailman suurimmat yhtenäiset markkinat, ja yhteisön kilpailuasema suhteessa Yhdysvaltoihin ja Japaniin vahvistuu. Yhteisön sisällä vallitsee kuitenkin erilaisia käsityksiä integraation lopullisista tavoitteista ja ehkä ennen kaikkea kansallisvaltioiden suhteesta yhteisöpäätöksentekoon.

Kokonaiskuva käy vaikeammaksi hahmottaa otettaessa huomioon pyrkimys laajaan eurooppalaiseen talousalueeseen sekä tarve rakentaa yhteistyösuhteet Itä-Euroopan maihin ja yleiseurooppalaisen talousyhteistyön kehittäminen. Ilmeistä kuitenkin on, että EY:llä tulee jatkossakin olemaan keskeinen muutosprosessin vetäjän rooli. Länsi- ja Itä-Euroopan taloudelliset kehityserot luovat epävakautta, mikä toisaalta korostaa yleiseurooppalaisen talousyhteistyön tarvetta.

Viime vuosien suurten muutosten ja turvallisuuspoliittisen keskustelun vauhdittajana on ollut Neuvostoliiton sisäinen muutos, avoimuuspolitiikka ja uusi ulkopoliittinen ajattelu. Tämä on selvästi lisännyt luottamusta Neuvostoliiton ja länsimaiden välillä sekä avannut niiden välistä vuoropuhelua. Se on tehnyt mahdolliseksi kansallisia uudistumisprosesseja sekä Neuvostoliiton sisällä että Itä-Euroopassa. Vaikea taloudellinen tilanne sekä Neuvostoliitossa että näissä maissa on tehnyt välttämättömäksi yhteiskunnalliset muutokset ja vauhdittanut niitä, mikä on mullistanut myös sodanjälkeisen ajan poliittisia rakenteita. Kansallisuuspyrkimysten voimistuminen on toisaalta johtanut paikoittain kansallisten ristiriitojen kärjistymiseen ja valtioiden sisäisiin aseellisiin yhteenottoihin.

Yleinen poliittinen ilmapiiri Euroopassa kehittyy myönteisesti ja sodan todennäköisyys on pienentynyt. Suuret yhteiskunnalliset, taloudelliset-poliittiset ja kansalliset muutokset ovat kuitenkin nostaneet esiin monenlaisia uusia epävarmuustekijöitä.

2. SOTILASPOLIITTINEN MUUTOS

Euroopan sotilaallisen tilanteen kehittymisestä tehtyihin arvioihin on viime vuosina voimakkaasti vaikuttanut aseidenriisuntaneuvotteluissa tapahtunut edistyminen. Erityisesti kokemukset Tukholmassa vuonna 1986 sovituista luottamusta ja turvallisuutta lisäävistä LTL-toimista - sotaharjoitusten ennakoilmoituksista ja tarkkailusta sekä paikalla tapahtuvista tarkastuksista - ovat olleet kauttaaltaan myönteisiä. Tukholman sopimus on merkittävästi lisännyt sotilaallisten toimintojen avoimuutta ja ennustettavuutta Euroopassa.

Tukholman LTL-toimet olivat ratkaiseva edistysaskel, josta saatuja kokemuksia voitiin käyttää hyväksi keskimatkan ydinaseita koskevassa vuoden 1987 INF-sopimuksessa. Sopimuksen mukaisesti kaikki Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton hallussa olevat maasta laukaistavat keskimatkan ydinohjukset poistetaan laukaisualueiltaan ja tuhotaan. Tämän lisäksi sopimus sisältää pitkälle meneviä valvonta- ja tarkastustoimenpiteitä, joista osa suoritetaan paikan päällä aseita tuottavien tehtaiden porteilla, ohjusvarastoissa ja ohjusten tuhoamispaikoilla. Sopimuksen toteuttamisesta saadut käytännön kokemukset ovat osoittautuneet myönteisiksi erityisesti todentamisen alueella. Vaikka sopimuksella ydinaseiden kokonaismäärä pieneneekin vain vähän, oli kyseessä merkittävä päänavaus ydinaseriisunnan alalla. Sopimuksen myönteinen poliittinen vaikutus on ollut tunnistettavissa niin Euroopassa kuin suurvaltojen välisissä suhteissakin.

Jo saavutettujen tulosten lisäksi on myös käynnissä olevissa aseidenriisuntaneuvotteluissa kirjattavissa edistymistä.

Yhdysvallat ja Neuvostoliitto ovat Geneven START-neuvotteluissa jo periaatteellisella tasolla luonnostelleet sopimuksen, jonka tarkoituksena on vähentää strategisia ydinaseita huomattavasti, mm raskaita ballistisia ohjuksia puoleen nykyisistä määristä.

Keskusteluja kaikkien ydinasekokeiden kieltämisestä on käyty YK:n aseidenriisuntakomiteassa Genevessä, mutta itse neuvotteluja ei vielä toistaiseksi ole päästy aloittamaan. Lisäksi Yhdysvallat ja Neuvostoliitto ovat neuvottelleet ydinkokeita rajoittavien vuodelta 1974 peräisin olevien ns kynnyssopimusten voimaansaattamisesta.

Pohjolan olemassa olevan ydinaseettomuuden varmistaminen on edelleen ajankohtainen kysymys. Vuonna 1987 perustettu yhteispohjoismainen virkamiestyöryhmä tutkii edelleen ydinaseettoman vyöhykkeen edellytyksiä Pohjolassa osana pyrkimystä aikaansaada liennytystä ja aseidenriisuntaa Euroopassa.

Kemiallisen aseiden kieltosopimuksen valmistumisesta lähitulevaisuudessa on niin ikään olemassa toiveita.

ETYK-prosessin puitteissa Wienissä 1989 käynnistyneet aseidenriisuntaneuvottelut ovat Euroopan turvallisuuden kannalta keskeisiä. Tukholman kokouksessa 1986 saavutettu läpimurto LTL-toimien kehittämisessä ja erityisesti tarkastuksista sopiminen loivat edellytykset siirtymiselle neuvottelemaan

LTL-toimien lisäksi myös varsinaisista aseidenriisuntatoimista Euroopassa.

Wienin neuvotteluissa kaikkien 35 ETYK-maan kesken käytävien LTL-neuvottelujen tehtävänä on laatia ja hyväksyä joukko toisiaan täydentäviä LTL-toimia, joiden tarkoituksena on vähentää sotilaallisen yhteenoton vaaraa Euroopassa. 23 NATOn ja Varsovan liiton maan kesken käytävien tavanomaisia asevoimia koskevien ns TAE-neuvottelujen tavoitteena taas on lujittaa vakautta ja turvallisuutta asevoiman nykyistä alemmalla tasolla, eliminoida turvallisuuden kannalta haitalliset eroavuudet sekä poistaa osapuolilta kyky toteuttaa yllätyshyökkäys ja ryhtyä laajamittaiseen hyökkäykselliseen toimintaan.

TAE-neuvottelujen toimeksiannossa esitettyihin tavoitteisiin pyritään asevoimaan kohdistettavien vähennysten, rajoitteiden, uudelleenryhmitysten, yhtäläisten kiintiöiden ja erilaisten liitännäistoimien avulla. Neuvottelujen kohteena ovat maalle sijoitetut tavanomaiset asevoimat sekä niiden aseistus ja kalusto. Kaksoiskäyttöiset asejärjestelmät eli ne aseet, joilla voidaan laukaista tai saattaa maaliin myös ydinräjähteitä kuuluvat neuvottelujen piiriin. Sen sijaan itse ydinräjähteet tai kemialliset taisteluaaineet eivät ole neuvottelujen asialistalla. Samoin toimeksiannon ulkopuolelle on rajattu merivoimat.

TAE-neuvotteluissa pyritään vähentämään sotilasliittojen Eurooppaan sijoittamia taistelupanssarivaunuja, panssaroituja taisteluaajoneuvoja, tykistöä, taistelulentokoneita, taiste-

luhelikoptereita ja sotilashenkilöstöä. Tällä hetkellä pöydällä olevien sopimusluonnosten toteutuminen merkitsisi Atlantilta Uralille ulottuvalla sovellutusalueella olevien asejärjestelmien ja henkilöstön voimakasta supistamista. Määrällisesti supistukset kohdistuisivat ensisijassa Varsovan liiton maihin, joiden ylivoima on useimpien yllä lueteltujen asekategorioiden kohdalla huomattava. Esimerkiksi Varsovan liiton maiden hallussa olevien taistelupanssarivaunujen lukumäärä vähenisi vajaan puoleen nykyisestä määrästä.

Pöydällä olevien sopimusehdotusten toteutuessa sovellutusalueelle jäisi kuitenkin jäljelle yhteensä 40 000 taistelupanssarivaunua, lähes 60 000 panssaroitua taisteluajoneuvoa, noin 40 000 tykkiä, noin 10 000 taistelulentokonetta ja nelisentuhatta taisteluhelikopteria. Varsovan liiton voimassa olevan virallisen ehdotuksen mukaan molemmilla liittokunnilla saisi koko sovellutusalueella olla 1,35 miljoonaa sotilasta. NATO ei ole esittänyt rajoituksia muille kuin Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton oman alueen ulkopuolella oleville joukoille. Sen ehdotuksen mukaan sotilashenkilöstön määrää vähennettäisiin siten, että Yhdysvalloilla ja Neuvostoliitolla saisi olla keskeisessä Euroopassa 195 000 sotilasta. Tämän lisäksi Yhdysvalloilla saisi olla Espanjassa, Iso-Britanniassa, Italiassa, Kreikassa ja Turkissa yhteensä 30 000 sotilasta. Olemassa olevien ehdotusten mukaan aseistuksen ja henkilöstön määrää ja sijoittelua säädeltäisiin tarkasti erilaisin kiintiöin, kattorajoituksin ja aluesäännöksin.

Toistaiseksi neuvotteluissa on päästy sopimukseen ainoastaan tykistön määritelmästä. Ratkaisematta ovat edelleen kysymykset kaikkien muiden asekategorioiden määritelmästä, aluejaosta, varastoista, vakauttavista toimista ja verifiointista. Tällä hetkellä sopimusluonnoksissa esiintyvät lukumäärät ovat alustavia. Myös henkilöstökysymys odottaa ratkaisuaan. Poliittinen halu saada aikaan sopimus jo vuoden 1990 aikana on kuitenkin suuri, mikä on useaan kertaan todettu niin johtavien suurvaltojen huippukokouksissa kuin liittokuntatasolla.

LTL-toimien vahvistamisen ja edelleen kehittämisen katsotaan olevan tärkeä osa ETYK-prosessia. Tämä on erityisen tärkeätä sotilasliittojen ulkopuolisille maille, joiden asevoimat ovat vain liikekannallepanon kautta aktivoitavissa täyteen vahvuuteensa ja siten luonteeltaan puolustuksellisia. Puolueettomien ja sitoutumattomien maiden taholta onkin kiinnitetty huomiota sotilaallisen tiedonvaihdon tehostamiseen ja sen ulottamiseen kaikkiin kolmeen puolustushaaraan. Yllätys-
hyökkäyskyvyn omaavat ja laaja-alaiseen hyökkäystoimintaan kykenevät sotilasliittojen maavoimien yksiköt ja asejärjestelmät ovat erityisen huolen kohteena puolueettomien ja sitoutumattomien maiden ehdotuksessa Wienissä. NN-maiden piirissä koetaan uhkaavina ilma- ja maihinnousuoperaatiot, joihin kohdistuvaa tiedonantovelvoitetta on niin muodoin haluttu laajennettavaksi.

Saksan kysymyksen kehitys on tärkeä tekijä myös liittokuntien sisäisen tilanteen ja niiden välisen suhteen sekä siten aseidenriisurnan kannalta.

Euroopassa avautuneet aseidenriisuntäkymät vaikuttavat suuresti sekä liittokuntien väliseen että niiden sisäiseen tilanteeseen. Aseidenriisunnan välittömät ja välilliset vaikutukset Euroopassa tulevat olemaan ilmeisen kauaskantoiset.

Varsovan liitto on käymässä läpi syvällistä muutosprosessia, jossa sotilaalliset tekijät ovat vain osa kokonaisuudesta. Puolustusmenojen aiheuttamat taloudelliset paineet ovat suurimmat Neuvostoliitossa, jonka puolustusmenojen bruttokansantuoteosuus on varsin korkea, eräiden neuvostoarvioiden mukaan jopa 15-20 % maan bruttokansantuotteesta.

Neuvostoliitto onkin ilmoittanut suorittavansa yksipuolisia supistuksia puolustusbudjeteissaan ja asevoimissaan sekä ryhmittävänsä joukkojaan uudelleen puolustuksellisten periaatteiden mukaan. Vastaavanlainen kehitys on meneillään muissa Varsovan liiton maissa. Näiden toimenpiteiden turvallisuuspoliittinen merkitys on huomattava, vaikka yksipuoliset leikkaukset eivät ole ratkaisevasti vähentäneet asevoimien suorituskykyä. Neuvostoliiton joukkojen poistamisesta Tsekkoslovakiasta ja Unkarista on jo periaatteessa sovittu, ja joukkojen poistamisesta Puolasta on keskusteltu.

Uudelleenorganisointi ja yksipuoliset supistukset johtuvat yhtäläillä sisäisistä syistä kuin sotilaspoliittisista tavoitteista. Asevoimien miesmäärän vähentäminen vapauttaa työvoimaa ja tavanomaisen puolustusvälineteollisuuden uudelleensuuntaamisen toivotaan vapauttavan sekä suunnitteluetä tuotantoresursseja kansantalouksien siviilisektorin

käyttöön. Lisäksi asevoimien uudelleenorganisoinnin tavoitteena on nostaa niiden suorituskykyä, karsia liiallista byrokratiaa ja tehostaa koulutusta.

Myös läntisessä sotilasliitossa NATOssa aseidenriisuntakehityksellä on tuntuvia vaikutuksia. Tavanomaisten aseiden riisunta - vaikka se ensisijaisesti johtaisi Varsovan liiton hyökkäyksellisen voiman vähentämiseen ja sitä koskeviin uudelleenjärjestelyihin - luo Atlantin molemmin puolin paineita vähentää Eurooppaan sijoitettuja amerikkalaisia joukkoja. Positiivinen neuvottelutulos Wienissä on länsiliiton ehtona lyhyen kantaman ydinohjuksia koskevien neuvottelujen aloittamiselle. Liittokunnan sisäinen keskustelu lyhyen kantaman ydinohjuksista sekä puolustustaakan tasapuolisesta ja oikeudenmukaisesta jakautumisesta tulee jatkumaan ja todennäköisesti kiihtymään. Tätä ennakoi jo se, että Yhdysvaltain puolustusbudjetteihin on viime vuosina tehty reaalisia supistuksia, ja näin ollen NATO:n puolustukseen osoitetut budjetitivarat joutunevat Yhdysvaltain kongressissa erityisen kriittiseen tarkasteluun.

Poliittisesti liittokunnat ovat uudenlaisen tilanteen edessä. 1980-luvun alun voimakas panostus sotilaalliseen voimaan on nostanut esiin sekä idässä että lännessä asevarustelun kustannustekijöiden rasitteet ja rajoitteet. Nämä ovat merkittävästi vauhdittaneet aseidenriisuntapyrkimyksiä. Varsovan liiton ilmoittama doktriinimuutos, jota luonnehditaan asevoimien "puolustuksellisuuteen" ja "riittävyteen" perustuvaksi, on liennyttänyt vastakohtaisuutta ja muuttanut lukkiutuneita sotilaspoliittisia ajatustottumuksia. Tämä on

johtanut viholliskuvien laimenemiseen ja myös uhkakuvien osittaiseen murenemiseen. Tämä kehitys on vaikuttanut tuntuvasti siihen, miten julkinen mielipide suhtautuu asevoimien kehittämiseen ja varustelumenoihin niin idässä kuin lännessä.

Käynnissä olevien aseidenriisuntaneuvottelujen keskeneräisyydestä johtuu, että niiden vaikutuksia Euroopan turvallisuuteen on vaikea täsmällisesti arvioida. Mahdollisten sopimusten poliittinen merkitys ja sitä kautta niiden vaikutus liittokuntien välisiin uhkakuviin on huomattava. Voidaan puhua muotoutumassa olevasta eurooppalaisesta turvallisuusjärjestelmästä, jossa varustelun ja asevoimien merkitystä on kyetty kaventamaan monenkeskeisin toimin. Pohjolan kannalta keskeisimpien neuvottelujen, Geneven START-neuvottelujen ja Wienin TAE-neuvottelujen, tämänhetkisen tilanteen pohjalta voidaan kuitenkin todeta, että näiden neuvottelujen vaikutukset Pohjolan alueella johtavat erisuuntaisiin tulkintoihin turvallisuuspoliittisista vaikutuksista.

On merkkejä siitä, että asevarustelu ei kaikilta osiltaan laannu, vaan kanavoituu uusille alueille. Esimerkiksi kaavaillun START-sopimuksen asekiintiöiden laskentasäännöt näyttäisivät suosivan pommikoneiden ja ilmasta laukaistavien risteilyohjusten lisääntyvää käyttöönottoa. Pohjois-Euroopan sotilaspoliittiseen tilanteeseen vaikuttavat merivoimat ja mereltä laukaistavat pitkän kantaman risteilyohjukset eivät kuulu tällä hetkellä START-neuvottelujen piiriin. Mikäli suurvaltojen strategisen ydinaseistuksen sisäinen koostumus muuttuisi ilmakuljetteisten järjestelmien ja mereltä lau-

kaistavien risteilyohjusten suuntaan, se lisää pohjoisten alueiden ilmatilan sotilaallista merkitystä.

TAE-neuvottelujen näköpiirissä oleva lopputulos vaikuttaa ensisijaisesti keskeiseen Eurooppaan sijoitettuun sotilaalliseen voimaan. Neuvottelujen tässä vaiheessa, aluetekijöiden ollessa vielä sopimatta, niiden vaikutuksia Pohjois-Euroopassa ei voida vielä varmasti ennakoida. Ne eivät kuitenkaan muodostune merkittäviksi. Maasijoitteen asevoiman supistukset tulevat vaikuttamaan varsin vähän sotilasliittojen välisiin voimasuhteisiin Pohjolassa. Sen sijaan on mahdollista, että kun keskeisestä Euroopasta vapautuu siellä tapahtuvien supistusten myötä runsaasti kalustoa, tätä kalustoa saatetaan siirtää Pohjois-Eurooppaan varastoihin tai sillä voidaan korvata alueella olevaa vanhempaa kalustoa. Pohjois-Euroopassa on liittokuntien hallussa runsaasti sotilaallista kapasiteettia, ja tarvittaessa sitä on suhteellisen nopeasti saatavissa lisää. Se ei lähiaikoina ole oleellisesti vähenemässä, vaikka asetelmat saattavatkin käynnissä olevan doktriinikehityksen myötä muuttua aiempaa puolustusellisemmiksi.

Kumpikaan tekeillä olevista sopimuksista ei tulle asettamaan rajoituksia aseiden laatukehittelylle. START-sopimusluonnos ei sisällä esteitä strategisten aseiden teknisten ominaisuuksien parantamiselle. Tavanomaisten asevoimien suorituskyvyn kehittämiseksi ei myöskään TAE-neuvotteluissa ole ehdotettu minkäänlaisia rajoituksia. Molemmissa liittokunnissa on nimenomaan todettu suunniteltujen supistusten edellyttävän jäljelle jäävien asevoimien taisteluvalmiuden kohotta-

mista sekä joukkojen liikkuvuuden, tulivoiman ja koulutuksen parantamista.

Ei ole myöskään syytä jättää vaille huomiota Pohjois-Euroopan sotilasmaantieteellisten ja ilmastollisten olosuhteiden poikkeavuutta TAE-neuvottelujen kohteena olevasta Keski-Euroopan alueesta. Erityisliikkuvuuden omaava kalusto, kevyemmät asejärjestelmät, kuljetusjärjestelmät, mairinnousuvoimat, ilmakuljetusvälineistö, kuljetushelikopterit ja laskuvarjojoukot - vain eräitä esimerkkejä mainiten - ovat pohjoisilla alueilla korostetun tärkeitä.

Euroopan sotilaalliset muutosnäkyvät tarjoavat siis aineksia kahdensuuntaisiin johtopäätöksiin. Aseidenriisuntaneuvotteluissa on lähivuosina odotettavissa merkittäviä tuloksia, joiden seurauksena niin Neuvostoliiton kuin Yhdysvaltojenkin ydinaseistus samoin kuin Eurooppaan sijoitetut tavanomaiset asevoimat tuntuvasti supistuvat nykyisistä vahvuuksista. Tässä suhteessa TAE-neuvottelujen lopputuloksella on Euroopan turvallisuuden kannalta tärkeä merkitys.

Aseidenriisuntaneuvottelujen rinnalla eräillä alueilla asevarustelu kuitenkin jatkuu. Varustelun painopiste siirtyy määrästä laatuun ja varustelu ohjautuu asejärjestelmien liikkuvuuden lisäämiseen, tulivoimaa voimakkaasti lisäävien erilaisten täsmäaseiden kehittelyyn sekä nopean interventio-kyvyn kasvattamiseen: käytettävissä olevilla kansantaloudellisilla panoksilla pyritään aikaisempaa tehokkaampaan sotilaalliseen suorituskykyyn.

3. JOHTOPÄÄTÖKSET SUOMEN PUOLUSTUSPOLIITIIKAN KANNALTA

Suurvaltojen välisissä suhteissa ja Euroopan kehityksessä on nähtävissä useita turvallisuuspoliittisesti myönteisiä piirteitä, jotka vastakkainasettelun lientymisen myötä heijastuvat myös Pohjolaan. Ydinaseilla on edelleen strateginen merkityksensä, vaikka niiden uskottavuus sodankäynnin välineinä on ilmeisesti vähenemässä. Sotilaallisissa doktriineissa ollaan siirtymässä kohti puolustuksellisempaa ajattelua, joskin molemmissa sotilasliitoissa edelleen korostetaan puolustukseen liittyvän vastahyökkäyskyvyn säilyttämisen merkitystä.

Euroopassa tapahtuneet muutokset ovat kulkeneet myönteiseen suuntaan. Toisaalta ne ovat olleet luonteeltaan niin rajuja ja nopeita, että niiden jatkokehityksen ennakointi on vaikeata.

Tehtyjen sopimusten, yksipuolisten supistuspäätösten ja neuvotteluehdotusten poliittinen vaikutus on ollut huomattava. Silti on todettava, että aseidenriisuntaneuvottelut ovat kesken ja niiden tavoitteet vielä pääosin toteutumatta. Varustelu jatkuu ja uudella teknisellä materiaalilla korvataan määrän supistumista. Aseistuksen yhteenlaskettu tuhovoima ei ole vielä merkittävästi vähentynyt.

Suomen kannalta on merkillepantavaa Pohjois-Euroopan, erityisesti pohjoisten merialueiden korostunut strateginen merkitys sekä risteilyohjuksen kehittelyn luoma uhka. Samoin on

syytä todeta, että suhteellisen kevyt pohjoisiin erityisolosuhteisiin suunniteltu aseistus ja muu välineistö ei tällä hetkellä kuulu minkään aseidenriisuntaneuvottelun asialistalle.

Suomen turvallisuuspoliittinen asema on vakaa. Omalla ulkopolitiikallaan, johdonmukaisesti noudatetulla puolueettomuuspolitiikallaan ja aktiivisella toiminnallaan mm ETYKin puitteissa Suomi on pystynyt vaikuttamaan myönteisesti omaan turvallisuuspoliittiseen ympäristöönsä niin Pohjolassa kuin laajemminkin Euroopassa. Suomen ja Neuvostoliiton välisellä ystävyys-, yhteistoiminta- ja avunantosopimuksella on ollut ja on edelleen tärkeä vakauttava vaikutus Pohjolan tilanteeseen.

Suomen turvallisuuspolitiikan tavoitteena on estää maamme vetäminen mahdollisen konfliktin osapuoleksi tai muutoin konfliktin ulottuminen alueellemme. Sotilaalliselta kannalta on ratkaisevaa, että naapurivaltiomme ja myös muut maat luottavat kykyymme valvoa ja puolustaa aluettamme.

Muuttuneessakaan tilanteessa ei yksikään valtio ole asettanut kyseenalaiseksi omaa riittävää puolustuskykyään. Asevoimien käyttö tai niillä uhkaaminen ovat edelleen mahdollisia valtioiden välisissä suhteissa, koska eri aseidenriisuntatoimien jälkeenkin jää jäljelle merkittävä sotapotentiaali. Huomioon on otettava myös turvallisuutta uhkaavat kansainväliset ristiriidat sekä sotilaallisen voiman käyttö sodan kynnyksen alapuolella.

Suomen kannalta Pohjois-Euroopassa on pysyväisluonteisia sotilasmaantieteellisiä tekijöitä, jotka vaikuttavat puolustuspolitiikkaamme. Suomelle strategisesti tärkeitä alueita ovat edelleen Lappi ja Etelä-Suomi sekä koko valtakunnan ilmatila.

Pohjoiset alueet, ennen kaikkea merialueet ja ilmatila, ovat sekä Neuvostoliiton että NATOn kannalta tärkeitä, ja niiden merkitys voi lisääntyä, elleivät aseidenriisuntatoimet ulotu näille alueille. Kuola on Neuvostoliiton strategisesti tärkein tukikohta-alue. Pohjois-Norja on NATOn valvonta- ja tukeutumisjärjestelmän kannalta merkittävä alue. Suomi on pohjoisessa liittoutumien raja-alueella. Sillä on merkitystä erityisesti kriisitilanteissa sekä maa-alueen että erityisesti ilmatilan puolustuksen kannalta.

Etelä-Suomi on valtakuntamme haavoittuvin alue, jossa sijaitsevat väestön ja tuotantoelämän pääosa ja pääkaupunki. Etelä-Suomeen rajautuvilla alueilla sijaitsevat myös Neuvostoliiton tärkeä suurkaupunki Leningrad sekä Ruotsin pääkaupunki Tukholma. Alueeseemme rajautuu niinikään Itämeri, joka kaupan väylänä ja eri liittokuntien ja puolueettomien maiden intressien kohtaamisalueena säilyttää merkityksensä Euroopan painopistesuunnan sivustalla. On mahdollista, että Euroopan turvallisuustilanteen muuttuminen lisää Itämeren alueen merkitystä.

Myönteisestä aseidenriisuntakehityksestä huolimatta Eurooppaan jää vielä huomattavat määrät joukkoja ja aseistusta.

Suomen turvallisuuden takaamiseksi ja koko valtakunnan puo-

lustamiseksi on edelleen ylläpidettävä riittävää puolustuskykyä. Sen mitoittaminen ja kehittäminen riippuu Suomen turvallisuuspoliittisesta ympäristöstä. Euroopassa tapahtuvat muutokset vaikuttavat luonnollisesti tällaiseen tarkasteluun, mutta johtopäätökset on tehtävä pitkäaikaisten, kestävien kehityssuuntien perusteella.

Suomen puolustuskyvyn on oltava sellainen, että kykenemme sopeutumaan nopeasti muuttuviin tilanteisiin, hallitsemaan erilaisia kriisitilanteita sekä estämään eritasoiset sotilaalliset toimenpiteet maattamme vastaan taikka maa- ja vesialuettamme tai ilmatilaamme hyväksi käyttäen.

Suomen ja Ruotsin puolueettomuus sekä näiden maiden uskottava puolustuskyky on laajalti nähty Pohjolan vakautta lisäävinä tekijöinä. Suomen puolustuspolitiikka perustuu pitkäjänteiseen suunnitteluun ja puolustusvoimien tehtävien ja suoritevaatimusten harkittuun arviointiin. On tärkeää, että muuttuvassa kansainvälisessä tilanteessa Suomen puolustuspolitiikka säilyy ennustettavana.